

Mr VIDOJE MILADINOVIĆ
asistent

PRAVNA PRIRODA USLOVNE OSUDE

Uvodne napomene

Prilikom donošenja novog Krivičnog zakona SFRJ¹⁾ razvila se dosta široka diskusija oko nove koncepcije uslovne osude. Jedno od pitanja koje je kod jednog broja teoretičara izazvalo određene dileme jeste pitanje pravne prirode nove uslovne osude. Naime, postavilo se pitanje da li je uslovna osuda po svojoj sadržini posebna krivična sankcija, i ako jeste, u čemu se ogleda ta samostalnost. Da bismo na ovo pitanje mogli da odgovorimo osvrnućemo se najpre na razna shvatanja koja postoje o pravnoj prirodi uslovne osude, zatim ćemo izložiti njeno dejstvo kao krivične sankcije, a onda sličnosti i razlike koje postoje između uslovne osude i drugih krivičnopравnih instituta društvenog oporaštanja kazne, i na kraju, pokušaćemo da sagledamo mesto i ulogu nove uslovne osude u sistemu krivičnih sankcija.

1. RAZNA SHVATANJA O PRAVNOJ PRIRODI USLOVNE OSUDE

U krivično-pravnoj teoriji postoje različita shvatanja o pravnoj prirodi uslovne osude. Sva ta shvatanja krivično-pravnih teoretičara možemo podeliti u tri grupe.

Prvu grupu čine shvatanja prema kojima uslovna osuda nije ni samostalni institut, ni samostalna sankcija, već modalitet ili substitut jednog od postojećih instituta praštanja, oslobođenja odnosno gašenja kazne. Drugu grupu čine shvatanja prema kojima je uslovna osuda procesni institut koji odražava poseban vid izricanja i izvršenja kazne. I najzad, treću grupu čine ona shvatanja, koja u uslovnoj osudi vide jedan samostalni institut odnosno samostalnu sankciju.

A) U okviru prve grupe formirala su se gledišta prema kojima je uslovna osuda vrsta: zastarelosti, mere bezbednosti, pomilovanja, amnestije, odmeravanja kazne, odnosno specijalni osnov ništenja državnog prava na kaznu, oslobođenja od kazne ili samo varijanta uslovnog otpusta.

Ukratko ćemo izložiti ova shvatanja, iako smatramo da su ona neprihvatljiva.

¹⁾ Krivični zakon SFRJ (u daljem tekstu KZ SFRJ) objavljen je u „Službenom listu SFRJ” br. 44 od 8. 10. 1976. godine, a stupio je na snagu 1. jula 1977. godine.

Uslovna osuda kao zastarelost. Ovo shvatanje zasnovano je na činjenici da i kod uslovne osude i kod zastarelosti država odustaje od izvršenja kazne. To odustajanje države od izvršenja kazne čini ove dve institucije u osnovi istovetnim. Naime, odustajanje države od izvršenja kazne vrši se kroz dva modaliteta koja samo formalno čine dva instituta, a po sadržini su istovetna. Ova koncepcija o izjednačavanju uslovne osude i zastarelosti je neprihvatljiva i to ne samo sa stanovišta formalnih razloga, nego i sa stanovišta sadržine. Tačno je to, da država i u jednom i u drugom slučaju odustaje od izvršenja kazne, ali razlozi i način odustajanja nisu istovetni. Kod zastarelosti država odustaje od izvršenja kazne zbog protoka određenog vremenskog intervala između izvršenog dela i momenta izvršenja kazne, usled čega ovo izvršenje postaje nekorisno i bezciljno. Taj vremenski interval utvrđen je zakonom kao pravilo koje obavezuje državu. Otuda bismo mogli reći, da odustajanje države od izvršenja kazne kod zastarelosti proizilazi iz zakona kao obaveza koju je država sebi nametnula i zato ona sprovodi te propise protiv svoje volje, tj. odustajanje od neizvršene kazne nastupa po sili zakona, bez obzira na to, da li se dešikvent popravio ili ne. Istina i ovde postoji pretpostavka da je usled protoka određenog vremena došlo do pozitivnih promena kod izvršioca, što međutim, ne mora da odgovara stvarnosti. Kod uslovne osude odlaganje izvršenja kazne ne zasniva se na protoku vremena, već na činjenici što se veruje da se izvršenjem kazne ne može da postigne svrha kažnjavanja. Ovde se radi o takvom izvršiocu koji u osnovi nije delinkventna ličnost, već je to postalo slučajno. Polazeći od uverenja, da kod njega nema šta da se popravlja, država dobrovoljno odustaje od izvršenja kazne verujući da će samom osudom svrha kazne biti ostvarena, pri čemu ako to poverenje bude iznevereno, kazna može biti izvršena, što znači da je odustajanje od izvršenja opozivo.

Uslovna osuda kao mera bezbednosti. Mere bezbednosti i uslovna osuda su sredstva za zaštitu društva od kriminaliteta. I jedna i druga mogu se primeniti samo prema licu koje je izvršilo krivično delo. Dalje i uslovnu osudu i mere bezbednosti izriče sud u postupku koji je određen zakonom. I na kraju, i jedna i druga mera u odnosu na učinioца predstavljaju izuzetno zlo. Ove zajedničke odlike poslužile su nekim teoretičarima kao polazni osnov za poistovećivanje uslovne osude sa merama bezbednosti. Ovako shvatanje je neprihvatljivo, zbog razlika koje postoje između ova dva samostalna instituta.

Mere bezbednosti posmatrane u celini mogu se izreći i primeniti kako prema krivično odgovornom, tako i prema krivično neodgovornom učiniocu dela. Nasuprot ovome, uslovna osuda može se izreći samo prema odgovornom učiniocu krivičnog dela. Između uslovne osude i onih mera bezbednosti koje se izriču prema krivično odgovornim učiniocima dela postaje bitne razlike u sadržini. Osnov za izricanje mera bezbednosti jeste opasno stanje koje leži u izvršiocu krivičnog dela i koje deluje kao kriminogeni faktor. Mera bezbednosti se izriče da bi se to opasno stanje eliminisalo ili neutralisalo i time onemogućilo njegovo dejstvo na prouzrokovanje krivičnog dela. Prema tome, mere bezbednosti se izriču prema društveno opasnim delinkventima sa ciljem da se onemogućući dejstvo te opasnosti i spreči ponovo vršenje krivičnih

dela. Suprotno ovome, uslovna osuda se ne izriče društveno opasnom delinkventu, već takvom učiniocu krivičnog dela kod koga ne postoje kriminalne sklonosti. Uslovnom osudom se ne gasi kriminalna sklonost već, naprotiv, onemogućava se da do nje dođe. Najzad, da uslovna osuda i mere bezbednosti nisu istovetne govori i činjenica što se uz uslovnu osudu mogu izreći i izvršiti mere bezbednosti uz istovremeno neizvršenje kazne.

Uslovna osuda kao pomilovanje. Uslovna osuda i pomilovanje se od nekih teoretičara izjednačavaju na osnovu činjenice što i u jednom i drugom slučaju dolazi do neizvršenja kazne zbog njenog opraštanja. Osnovi za opraštanje kazne u slučaju pomilovanja i uslovne osude kao i sam način izricanja su različiti. Kao što smo videli uslovna osuda se po pravilu daje izvršiocima lakših krivičnih dela koji ne poseduju kriminalnu sklonost. Nasuprot tome, pomilovanje se najčešće daje izvršiocima težih krivičnih dela koji su jedan deo kazne izdržali i prilikom izdržavanja kazne pokazali primerno vladanje i time dali osnova za verovanje da se više neće baviti vršenjem krivičnih dela. Pomilovanjem se može oprostiti kazna u celini, bez obzira na vrstu i iznos kazne pa čak može doći i do oslobođenja učinioca od gonjenja. Za izricanje uslovne osude tačno je predviđeno koja kazna i u kom iznosu mora biti izrečena da bi njeno izvršenje bilo odloženo. Pomilovanje se vrlo često daje iz kriminalno-političkih razloga učiniocima kod kojih je u momentu izvršenja krivičnog dela izražena društvena opasnost, a koja je kasnije prestala da postoji, pri čemu društvo pokazuje velikodušnost i humanost u odnosu na takvog izvršioca dela. Prema tome, pomilovanje je akt milosti, a uslovna osuda akt uverenja. Što se tiče načina praštanja kazne, pomilovanje se daje od strane administrativno-političkih organa, dok uslovnu osudu izriče sud presudom. Pomilovanje je neopozivi akt praštanja kazne, a uslovna osuda je opoziva pod određenim uslovima i do određenog roka. Sve ove razlike ukazuju da su i pored sličnosti, ova dva instituta različita i samostalna.

Uslovna osuda kao pomilovanje. Na osnovu zajedničkog elementa praštanja kazne neki teoretičari izjednačavaju uslovnu osudu i amnestiju. Naime, oni smatraju da amnestija nije ništa drugo nego uslovna osuda koju umesto suda daje zakonodavac posebnim aktom i to za neodređeni broj lica. Ni ovo shvatanje ne može biti prihvaćeno, jer isti oni razlozi koji uslovljavaju razliku između pomilovanja i uslovne osude postoje i ovde. U prilog ove tvrdnje da navedemo samo još i to, da se putem amnestije oprašta kazna delimično ili u celini učiniocima onih krivičnih dela koja su u momentu donošenja akta amnestije izgubila društvenu opasnost tako da su prestala da budu krivična dela ili se smanjio intenzitet društvene opasnosti tako da to više nisu faktički teška dela. S obzirom na takve izmene u domenu društvene opasnosti, izrečene kazne ne odgovaraju stvarnoj težini dela i zbog toga se moraju izvršiti ispravke koje diktira humanost i pravičnost. Pored ovoga, amnestija kao i pomilovanje, služi kao korektiv i za otklanjanje sudskih grešaka i zabluda. Uslovna osuda nema ni jednu od ovih funkcija korektiva. Da dodamo još i to, da se uslovna osuda daje tačno određenom licu koje ne poseduje kriminalne sklonosti i za tačno određeno delo koje ne predstavlja težu povredu društvenih vrednosti. Takvi

uslovi ne postoje za davanje amnestije, jer se ona daje svim izvršiocima jednog dela bez obzira na njihove individualne sklonosti, ako su izdržali jedan deo kazne ili svim licima osuđenim na jednu vrstu kazne kojima je preostao jedan određeni deo kazne, bez obzira na njihove sklonosti i individualnu društvenu opasnost. Prema tome, nije razlika između uslovne osude i amnestije samo u tome što je uslovna osuda individualni i sudski akt, a amnestija zakonski i kolektivni akt praštanja kazne, već su osnovi za neizvršenje kazne putem praštanja različiti u jednom i u drugom slučaju, te su stoga to i dve različite institucije, kako po sadržini, tako i po dejstvu.

Uslovna osuda kao kazna. Ovo gledište zastupa sovjetski teoretičar Rivman. Tako, on smatra da uslovna osuda po svojoj pravnoj prirodi predstavlja poseban vid krivične kazne jer ima sve njene odlike.¹⁾ Međutim, ni ovo shvatanje ne možemo prihvatiti zbog toga što se svaka kazna obavezno izvršava, a uslovna osuda ne. Zatim, ne možemo se složiti da je uslovna osuda kazna i zbog toga što je uslovna osuda vezana visinom kazne. Samim tim što je uslovna osuda vezana visinom kazne to je čini samostalnom i različitom od nje. Primena uslovne osude je fakultativna, dok primena kazne nije fakultativna. Tačno je, da se kazna može zameniti uslovnom osudom, ali to ne znači, da se uslovna osuda time izjednačava sa kaznom. Kazna je zlo koje pogađa učinioca krivičnog dela prinudnim oduzimanjem slobode ili ograničenjem nekog drugog prava odnosno dobra.

Uslovna osuda kao način odmeravanja kazne. Suština ovog shvatanja je u tome što kod uslovne osude sudija jednako postupa kao i kod svakog odmeravanja kazne, tj. ispituje sve one okolnosti koje se ispituju i u ostalim slučajevima odmeravanja kazne.²⁾ Međutim, mišljenja smo da se uslovna osuda nikako ne može svrstati u propise o odmeravanju kazne. Ovo zbog toga što je kazna kod uslovne osude već odmerena. Dakle, prvo se vrši odmeravanje kazne, pa se tek onda izriče uslovna osuda. Zbog toga se nameće zaključak da se uslovna osuda ne može poistovetiti sa onim što joj prethodi, tj. sa njenim uslovom. Drugim rečima, uslovna osuda nije način odmeravanja kazne, nego bi se pre moglo govoriti o posebnom načinu postizanja efekta kazne, tj. posebnom načinu resocijalizacije uz prisustvo kazne, ali bez njenog izvršenja. Zatim, okolnosti koje se ispituju prilikom izricanja uslovne osude, ispituju se i kod nekih krivičnih sankcija (npr. sudska opomena), ali se ipak one ne svrstavaju u propise o odmeravanju kazne.

Uslovna osuda kao specijalni osnov ništenja državnog prava na kaznu. Prema ovoj koncepciji „uslovna osuda predstavlja jednu naročitu vrstu osnova ništenja državnog prava na kaznu kao i uslovno pomilovanje, uslovna istraga i uslovni otpust, a rodni bi im pojam bio: dobro vladanje izvršiočevo kao osnov ništenja državnog prava na kaz-

¹⁾ Vidi opširnije: D. V. Rivman, O juridičkoj prirodi uslovnog osuđenja i učasti obščestvenosti v perevaspitaniji uslovnog osuđenih, Vestnik LGY, 1965, Nr. 23, s. 144.

²⁾ Jedan od pobornika ovog shvatanja u našoj teoriji bio je dr Jovan Kulaš. Opširnije o tome vidi u njegovom članku, Razmatranje u uslovnoj osudi, Policija, 1938, br. 6, str. 493.

nu.³⁾ Tačno je to, da se uslovna osuda pojavljuje kao jedan od specijalnih načina gašenja kazne, ali samo u slučaju kada ista nije opozvana tj. kada je rok kušnje uspešno protekao. Činjenica je da se uslovna osuda ne može opozvati posle isteka utvrđenog roka kušnje i da se time izrečena kazna gasi. Država dakle, gubi pravo da tu kaznu izvrši. Ali je isto tako i činjenica da usled neuspelog roka kušnje dolazi do opozivanja uslovne osude i izvršenja kazne. Dakle, u ovom slučaju kazna se gasi izvršenjem. Zbog bivalentnog karaktera u pogledu gašenja kazne, pre bi se moglo reći da je to specifična vrsta sankcije, usko vezana za kaznu i neodvojiva od nje, ali ipak samostalna.

Postoje teoretičari koji smatraju da je uslovna osuda po svom pravnom karakteru najbliža uslovnom otpustu,⁴⁾ odnosno oslobođenju od kazne.⁵⁾ I ova shvatanja su neprihvatljiva, a o razgraničenju ovih instituta biće reči u izlaganju o razlikama između uslovne osude i drugih krivično-pravnih instituta.

B) Druga grupa teoretičara, kao što smo već istakli, poistovećuje uslovnu osudu sa institutima krivičnog procesnog prava. Tako, neki teoretičari smatraju da je uslovna osuda poseban način izvršenja presude, a drugi da je to poseban vid izricanja kazne.

Uslovna osuda kao poseban način izvršenja presude. Ovako određuju pravnu prirodu uslovne osude neki sovjetski teoretičari krivičnog prava.⁶⁾ Oni poseban način izvršenja presude vide u tome što uslovno osuđeni ne izdržava uslovno izrečenu kaznu. Slično shvatanje zastupa i Savin, koji za razliku od Tkačevskog, smatra da se ovde radi o izvršenju presude putem oslobođenja od kazne, a ne prostim neizdržavanjem od kazne.⁷⁾ Mišljenja smo da ovako određena pravna priroda uslovne osude nije prihvatljiva. Pre svega, izvršenje presude je institut krivičnog procesnog prava u širem smislu, a uslovna osuda je institut materijalnog krivičnog prava. Zatim, ako bi se ovako shvatilo izvršenje presude može se desiti da se jedna presuda izvršava dva puta. Naime, prvi put bi se presuda izvršila kada uslovno osuđeno lice ne izdržava kaznu, jer ovi teoretičari samo neizdržavanje kazne smatraju posebnim izvršenjem presude. Drugi put bi se presuda izvršila ako se uslovna osuda opozove i lice pošalje na izdržavanje kazne. Ovo je kako teorijski, tako i praktično neodrživo, pa je zato i shvatanje uslovne osude kao posebnog načina izvršenja presude neprihvatljivo.

Uslovna osuda kao poseban vid izricanja kazne. I ovo shvatanje je neodrživo iz sledećih razloga. Prvo, izricanje kazne je institut krivičnog procesnog prava, dok je uslovna osuda institut krivičnog prava.

³⁾ U našoj teoriji ovo shvatanje zastupaju prof. Toma Živanović, *Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije*, knjiga II, Beograd, 1937, str. 412, i prof. Tihomir Vasiljević, *Uslovna osuda*, Mostar, 1935, str. 45.

⁴⁾ Ovo shvatanje u našoj teoriji zastupao je Mih. Marinković. O tome opširnije vidi od istog autora, *O uslovnoj osudi*, Beograd, 1907, str. 130.

⁵⁾ Detaljnije o ovom shvatanju vidi: M. I. Kovalev, *Uslovne osuđenije*, Kurs sojetskogo ugovnog prava, tom III, Čast obščaja, Moskva, 1970, str. 237.

⁶⁾ Opširnije o ovom shvatanju vidi: M. D. Šargorodski, *Nakazanie po sojetskomu ugovnomu pravu*, Moskva, 1958, str. 156—157, i J. M. Tkačevski, *Uslovnoe osuđenije — Primena nakazanija po sojetskomu ugovnomu pravu*, Moskva, 1958, str. 256.

⁷⁾ N. F. Savin, *Naučni komentar UK RSFSR*, Sverdlovsk, 1964, str. 197.

Drugo, uslovna osuda izriče se po istom postupku kao i sve ostale kazne i tu nema nikakvih osobnosti. Uslovna osuda sadrži utvrđenu kaznu koja se odmerava kao i безусловna kazna i izriče se kao i ova. Nema nikakve specifičnosti u izricanju, sud saopštava kaznu koju je utvrdio, saopštavajući istovremeno da se njeno izvršenje odlaže pod određenim uslovima. Specifičnost uslovne osude nije u načinu izricanja, nego u osnovu odlaganja izvršenja kazne, a taj osnov je uverenje suda da je izvršenje nepotrebno. Uslovna osuda nije poseban vid izricanja kazne, niti poseban vid kazne, već kao što smo rekli samostalna vrsta sankcije usko vezana za kaznu, jer teži da ostvari isti cilj resocijalizacije, ali bez represije.

C) Treća grupa teoretičara smatra da je uslovna osuda samostalna krivično-pravna ustanova odnosno samostalna krivična sankcija. Teoretičari, koji polaze od toga da je uslovna osuda samostalna ustanova ne određuju njeno mesto u sistemu krivičnopravnih ustanova, već se zadovoljavaju konstatacijom da je to samostalni institut.⁸⁾ Određujući pravnu prirodu uslovne osude, oni se nalaze na dobrom putu, ali su nedorečeni, jer bliže ne određuju „rod kome ona kao vrsta pripada”.⁹⁾

Razmatrajući uslovnu osudu kao samostalnu krivično-pravnu ustanovu, neki teoretičari idu još dalje i bliže određuju pravnu prirodu uslovne osude. Naime, pored toga što je smatraju samostalnom ustanovom oni joj bliže određuju „rod” kome pripada i svrstavaju je u samostalnu krivičnu sankciju.

U našoj krivičnopravnoj teoriji ovako shvatanje prvi je zastupao prof. Aćimović.¹⁰⁾ Kasnije je ovo shvatanje prihvaćeno od strane nekih savremenih krivično-pravnih teoretičara.¹¹⁾ Ovakav stav teorije imao je uticaja i na krivično zakonodavstvo. Tako je uslovna osuda predviđena kao samostalna krivična sankcija već 1948. godine u engleskom Criminal Justice Act-u, zatim 1962. godine u Krivičnom zakoniku Švedske, što čini i naš zakonodavac donošenjem novog Krivičnog zakona SFRJ. Nešto više o mestu i ulozi uslovne osude kao samostalne krivične sankcije prema novom krivičnom zakonodavstvu izložićemo u poslednjem delu našega rada.

2. DEJSTVO USLOVNE OSUDE

Pod dejstvom uslovne osude podrazumeva se njen uticaj na pravni položaj učinioca krivičnog dela. Naime, postavlja se pitanje da li i

⁸⁾ Ovakvo shvatanje u našoj teoriji zastupa prof. Stanko Frank. Bliže o tome vidi dr S. Frank, Teorija kaznenog prava, Opšti deo, Zagreb, 1955, str. 254. Slično stanovište zastupa i sovjetski teoretičar N. A. Belajev, Poznatie uslovnogo suždenija i ego juridičeskaja priroda, Kurs sovjetskogo ugovalnogo prava, Čast obščaja Tom II, Moskva, 1970, str. 365.

⁹⁾ Dr. T. Vasiljević, op. cit. str. 45.

¹⁰⁾ Dr. Miodrag Aćimović, Krivično pravo, Subotica, 1937., str. 129.

¹¹⁾ Od navedenih teoretičara u našoj teoriji za ovako shvatanje pravne prirode uslovne osude najviše se zalagao prof. Zlatarić. O tome opširnije vidi njegov članak, O sistemu represivnih mera prema odraslima po jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1966/2 str. 213.

u kojoj meri uslovna osuda proizvodi pravne posledice koje utiču na pravni položaj uslovno osuđenog lica. Na ovo pitanje ne postoji jedinstven odgovor ni u zakonodavstvima, a ni u teoriji. Ipak, danas su dominantna dva gledišta koja održavaju dva suprotna stava.

Po jednom gledištu, neopoziva uslovna osuda smatra se nepostojećom. Naime, ako uslovno osuđeno lice uspešno okonča vreme kušnje, izrečena kazna gubi svako dalje dejstvo. Dakle, ukoliko bi uslovno osuđeno lice kasnije, tj. nakon isteka kušnje izvršilo novo krivično delo, ranija osuda se ne može uzeti kao otežavajuća okolnost, niti se lice može smatrati povratnikom. Ovo gledište u nauci krivičnog prava naročito je zastupao Franc fon List, koji je smatrao „da se istekom vremena za probu briše kako odgovornost tako i kazna, mrlja osude je otpala, vinovnik se ponovo vratio u krug čestitih ljudi. On je stekao pravo, da se sada prema njemu tako i postupa, kao da mu se ranije ništa nije desilo”.¹²⁾

Po drugom gledištu, nakon uspešne probe kazna se smatra kao da je izdržana. Dakle, ne prelazi se od postavke da osude nije bilo, već da je ona izdržana. To dalje znači, da sve posledice ostaju nedirnutе.¹³⁾ Tako, ukoliko bi uslovno osuđeno lice posle roka kušnje izvršilo novo krivično delo, ranija osuda uzeće se kao otežavajuća okolnost prilikom odmeravanja nove kazne.

Istorijski posmatrano oba ova gledišta o dejstvu neopozvanе uslovne osude bila su prisutna i u našem krivičnom zakonodavstvu.

Naš Krivični zakonik iz 1951. godine prihvatio je u načelu prvo gledište. Naime, ukoliko se uslovna osuda ne opozove, uslovno osuđeno lice smatralo se kao da nije bilo osuđivano za dela koja su obuhvaćena uslovnom osudom (čl. 50 Kz). Dakle, protekom roka kušnje, nastupila je tzv. „zakonska rehabilitacija”, a to znači da je zakonodavac prihvatio fikciju neosuđivanosti.

Međutim, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika od 1959. godine („Sl. list FNRJ” br. 30/59),¹⁴⁾ napuštena je fikcija neosuđivanosti. To je učinjeno brisanjem čl. 50 KZ po kome se smatralo neosuđivanim lice čija uslovna osuda nije opozvana. Prema tome, ako uslovno osuđeno lice posle isteka roka kušnje izvrši novo krivično delo, onda će se ranija uslovna osuda uzeti kod odmeravanja kazne kao otežavajuća okolnost. Ako sada posmatramo dejstvo uslovne osude sa aspekta pravnih posledica osude, možemo reći da se tu ništa nije izmenilo. Drugim rečima, uslovna osuda ne proizvodi nikakve pravne posledice osude u smislu čl. 37a KZ.

Novi krivični zakon SFRJ od 1976. godine suštinski ništa ne menja u odnosu na koncepciju Novele Krivičnog zakonika iz 1959. godine. Jedino poboljšanje je u tome što je jasnije izražen stav po kome se uslovno osuđuje lice, kome nije opozvana uslovna osuda, smatra osuđivanim i posle brisanja uslovne osude iz kaznene evidencije, ali samo

¹²⁾ Franc fon List, Vergl. Derstéllung, Alg. Th. II, 86, citirano po dr B. Markoviću, Sredstva za zamenu kratkovremene kazne lišenja slobode s naročitim obzirom na uslovnu osudu, Beograd, 1909, str. 162.

¹³⁾ Dr. B. Marković, op. cit. str. 160—163.

¹⁴⁾ Novela Krivičnog zakonika počela se primenjivati od 1. 1. 1960. g.

za sud. Pravna posledica osuđivanosti imala bi uticaja u slučaju ponovnog izvršenja krivičnog dela pri čemu bi se ovako lice smatralo povratnikom što bi bilo uzeto u obzir kod odmeravanja kazne (čl. 41 st. 2 KZ SFRJ).

Uslovno osuđeno lice smatra se osuđivanim samo za sud, zbog toga što niko drugi nema prava da traži od građana da podnesu dokaze o svojoj osuđivanosti ili neosuđivanosti (čl. 94 st. 4 KZ SFRJ). Ovom odredbom zakonodavac je želeo da ideju o resocijalizaciji osuđenih lica sprovede do kraja u socijalnoj sredini gde ovo lice živi i radi, sa ciljem da se oseti jednakim i ravnopravnim sa drugim građanima.

3. RAZLIKE I SLIČNOST IZMEĐU USLOVNE OSUDE I DRUGIH KRIVIČNOPRAVNIH INSTITUTA DRUŠTVENOG OPRAŠTANJA KAZNE

a) *Uslovna osuda i sudska opomena.* Uslovna osuda i sudska opomena predstavlja značajne instrumente kriminalne politike na području sitnog „bagatelnog” kriminaliteta. Kao takve, one imaju dosta zajedničkih karakteristika. Pre svega, uslovna osuda i sudska opomena odbacuju odmazdu kao svrhu kažnjavanja. Cilj je i jedne i druge sankcije, da se svrha kažnjavanja ostvari bez primene kazne. Ustvari putem njih se krivično odgovornom učiniocu krivičnog dela izražava društveni prekor uz upozorenje da ubuduće ne vrši krivična dela, kako ne bi došao pod udar daleko teže sankcije. Zatim, obe ove sankcije predstavljaju efikasne mere na liniji humanizacije i individualizacije kazne. To su najblaže krivične sankcije koje ne proizvode one pravne i društvene posledice koje mogu nastati izricanjem kazne.¹⁵⁾ Dalje, subjektivni uslovi koji su potrebni za izricanje jedne ili druge sankcije su gotovo istovetni. Stoga su ove sankcije, za posmatrača koji ne ulazi dublje u njihovu suštinu i sadržinu, toliko slične da među njima skoro i da nema razlike i da su te mere uvek uzajamno zamenjive.¹⁶⁾

Međutim, sve ove sličnosti koje postoje između uslovne osude i sudske opomene, nisu istovremeno i dovoljna argumentacija za poistovećivanje ova dva instituta. Oni se isto tako međusobno razlikuju.

Uslovnom osudom se odlaže izvršenje utvrđene kazne pod određenim uslovima, dok se sudskom opomenom vrši zamena kazne zatvora ili novčane kazne i umesto njih ona se izriče.¹⁷⁾ Dalja razlika je u tome što uslovna osuda uz upozorenje sadrži i određenu pretnju kaznom, dok sudska opomena takvu pretnju ne poseduje. Zatim, iako su subjektivni uslovi za izricanje jedne ili druge sankcije skoro indentični, zakonski uslovi se međusobno razlikuju. Uslovna osuda se može izreći kada je učiniocu *utvrđena* kazna zatvora do dve godine ili novčana kazna, dok se sudska opomena može izreći za krivična dela za

¹⁵⁾ N. Srzentić — A. Stajić — Lj. Lazarević, Krivično pravo SFRJ, Opšti deo, Beograd, 1978., str. 408.

¹⁶⁾ Dr. Dušan Cotič, Primena sudske opomene u našoj praksi, Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju, 1966/3 str. 382.

¹⁷⁾ Dr. Miloš Radovanović, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 1972., str. 282.

koja je *propisana* kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna.¹⁸⁾ Uslovna osuda predstavlja uslovno odlaganje izvršenja kazne koje se može, a nekada i mora opozvati, dok se sudska opomena izriče bezuslovno i ne opoziva.¹⁹⁾ Osim toga, ove dve sankcije razlikuju se i u pogledu izricanja mera bezbednosti. Kod uslovne osude može se izreći bilo koja od mera bezbednosti, dok kod sudske opomene ne mogu se izreći neke od mera bezbednosti (obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi — čl. 63 KZ, obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi — čl. 64 KZ, obavezno lečenje alkoholičara i narkomana — čl. 65 KZ, zabrana vršenja poziva, delatnosti ili dužnosti — čl. 66 KZ i proterivanje stranaca iz zemlje — čl. 70 KZ). Dalje, iako ni kod jedne od ovih sankcija ne nastupaju pravne posledice osude, ipak kod uslovne osude postoji mogućnost da one nastupe ukoliko dođe do opoziva uslovne osude, dok kod sudske opomene takva mogućnost ne postoji. Uslovna osuda ima nešto širi obim primene od sudske opomene. Sudska opomena ne može biti izrečena vojnim licima za krivična dela protiv oružanih snaga. I na kraju, ove dve sankcije razlikuju se i u pogledu forme donošenja svojih odluka. Uslovna osuda se izriče presudom, a sudska opomena rešenjem.

b) *Uslovna osuda i oslobođenje od kazne.* Uslovna osuda, nesumnjivo, ima zajedničkih karakteristika sa institutom oslobođenja od kazne. Tako, cilj jednog i drugog instituta je, da se svrha kažnjavanja učinioca krivičnog dela ostvari bez primene kazne. Isto tako, uslovna osuda i oslobođenje od kazne ne povlače nikakve pravne posledice. Osim toga i jedan i drugi institut fakultativno su određeni u zakonu, tj. njihova primena zavisi od nahođenja suda. I na kraju, uslovna osuda i oslobođenje od kazne izriču se presudom u kojoj se učinilac krivičnog dela oglašava krivim.

Međutim, pored ovih sličnosti, između ova dva instituta postoje i razlike. Pre svega, uslovna osuda je samostalna krivična sankcija, za razliku od oslobođenja do kazne, koje je samo instrument individualizacije kazne za one slučajeve, kada iz kriminalno-političkih razloga izvršenje kazne nema opravdanja odnosno kada se očekuje da će se i bez izvršenja izrečene kazne postići svrha kažnjavanja.²⁰⁾ Druga razlika između ova dva instituta sastoji se u tome što kod uslovne osude, ukoliko uslovno osuđeno lice u toku roka kušnje izvrši novo krivično delo i ne ispuni obaveze koje mu je sud naložio, uslovna osuda može se opozvati, dok se oslobođenje ne može opozvati. Oslobođenje od kazne nije uslovljeno, ne sadrži pretnju izvršenjem kazne i nije opozivo. Dakle, bezuslovno je i neopozivo. I na kraju, razlika je i u tome što je izricanje uslovne osude vezano za vrstu i visinu kazne, dok je izricanje oslobođenja od kazne vezano isključivo za slučajeve koje je sam zakono-

¹⁸⁾ Ovde je reč o pravilu, Od njega postoji izuzetak po kome se sudska opomena može izreći za neka dela koja su izvršena pod posebnim uslovima, ali tačno određena zakonom i onda kada je propisana kazna: od tri godine.

¹⁹⁾ Dr. Ljubiša Jovanović, *Krivično pravo*, Opšti deo, Beograd, 1978., str. 278.

²⁰⁾ Dr. Lojze Peric, *Osnovni problemi u primeni krivično-pravnih instituta: uslovne osude, sudske opomene, oslobođenja od kazne i odredbe čl. 4 st. 2 Kz.*, Savetovanje o nekim problemima krivičnog prava, održano 10 i 11. januara 1962. godine u Aranđelovcu, Publikacija u izdanju Jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Beograd, 1962., str. 28.

davac odredio (u opštem i posebnom delu KZ), tako da je njegova primena moguća bez obzira na prirodu dela, vrstu i visinu kazne.

c) *Uslovna osuda i uslovni otpust.* Uslovni otpust je mera koja se sastoji u otpuštanju osuđenika sa izdržavanja kazne lišenja slobode pre nego što je kaznu izdržao, pod uslovom da do isteka vremena izrečene kazne ne učini novo krivično delo. Dakle, uslovni otpust je mera koja služi podsticanju osuđenih lica da oni sami svojim dobrim vladanjem mogu uticati na trajanje kazne. Kao takva mera, uslovni otpust ima sličnosti sa uslovnom osudom. Pre svega oba ova instituta sastoje se u oslobođenju učinilaca krivičnih dela od izdržavanja kazne. Dalje, i jedan i drugi institut predviđaju mogućnost primene zaštitnog nadzora prema osuđenim licima. Zatim, oba ova instituta fakultativno su određena u zakonu. I na kraju, uslovna osuda i uslovni otpust mogu se opozvati, jer su uslovi za njihovo opozivanje gotovo identični.

Međutim, između ova dva instituta postoje i značajne razlike. Prvo, oslobođenje od izvršenja kazne kod uslovne osude je uvek potpuno, a kod uslovnog otpusta samo je delimično.²¹⁾ Drugo, uslovna osuda je samostalna krivična sankcija, dok je uslovni otpust samo jedna penološka mera. Kod uslovne osude ne dolazi do izvršenja kazne lišenja slobode, dok se uslovni otpust može dati samo licu koje se nalazi na izdržavanju ove kazne. Treće, primena uslovne osude vezana je vrstom i visinom kazne, dok se uslovni otpust može dati bez obzira na vrstu i visinu kazne. Uslovni otpust je vezan za deo izdržane kazne i stepen njenog dejstva na ostvarenje resocijalizacije. Da bi se dao uslovni otpust osuđenom licu ono mora da je izdržalo polovinu ili bar jednu trećinu kazne i da postoji uverenje kaznene ustanove da je resocijalizacija ostvarena, tako da njegovo dalje zadržavanje u zatvoru nije potrebno. Najzad, uslovna osuda izriče se od strane suda u formi presude, dok se uslovni otpust u formi rešenja donosi od strane komisije za uslovni otpust koju obrazuje republički organ uprave za poslove pravosuđa.

4. USLOVNA OSUDA U NOVOM KRIVIČNOM ZAKONU SFRJ

U našoj krivično-pravnoj teoriji spor o pravnoj prirodi uslovne osude nastao je kao posledica nedorečenosti zakonodavca. Naime, u Krivičnom zakoniku od 1951. godine uslovna osuda je samostalni institut, čija pravna priroda nije precizno određena, tako da se nije moglo znati da li je to posebna vrsta kazne ili zamena kazne ili poseban vid gašenja kazne ili posebna krivičnopravna mera ili pak, samostalna krivična sankcija sa hibridnim elementima. Donošenjem novog Krivičnog zakona SFRJ mislimo da je ovaj spor uspešno rešen. Uslovna osuda je predviđena kao samostalna krivična sankcija koja se suštinski i kvalitativno razlikuje od drugih sankcija. Ona više nije ni posebna forma izricanja i izvršenja kazne, ni posebna tzv. opominjuća kazna, kojom se zamenjuje efektivna kazna lišenja slobode ili novčana kazna. Sada je ona postala autonomna krivična sankcija koja se može izri-

²¹⁾ Nikola Srzentić i dr Aleksandar Stajić, *Krivično pravo Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Opšti deo*, Beograd, 1955, str. 473.

cati samostalno kao i svaka druga sankcija. Njenim izdvajanjem iz sistema kazni i uključivanjem u red sankcija ne samo da je jasno rešeno pitanje njene pravne prirode, već je osamostaljivanjem stvoren i nov model uslovne osude, koji se bitno razlikuje od modela kakvog je poznavalo naše dosadašnje krivično zakonodavstvo.

Sušтина novog modela uslovne osude ogleda se u sledećim karakteristikama. Prvo, uslovna osuda je samostalna krivična sankcija koja se izriče umesto kazne, za razliku od ranije uslovne osude, kada se prvo izricala kazna, pa tek onda se odlučivalo da li će se ona usloviti ili ne. Novi model ne sadrži izricanje uslovne osude kao društvenog prekora za izvršeno krivično delo, za koje je utvrđena krivica učinioca i na bazi nje i kazna. Dakle kazna se samo utvrđuje, ali ne izriče. Međutim, to nikako ne znači da se utvrđena kazna istovremeno i ne saopštava uslovno osuđenom licu. Ona se saopštava osuđenom prilikom izricanja same uslovne osude. Drugo, po svom karakteru uslovna osuda je vaspitno prekorna i opominjuća sankcija koja se sastoji u osudi na prokušavanje, tj. proveravanje učinioca krivičnog dela za određeni period. Uslovna osuda je vaspitno prekorna zbog toga što se utvrđuje krivična odgovornost učinioca i kazna za izvršeno delo, a opominjuća zato što se učiniocu pretilo utvrđenom kaznom, koja se može izvršiti ukoliko postavljeni uslovi ne budu ispunjeni. Međutim, ukoliko se osuđeni za određeno vreme pridržava postavljenih uslova i ispunji sve obaveze koje mu je sud postavio, utvrđena kazna gubi svaki dalji smisao. Treće, uslovna osuda kao samostalna krivična sankcija ne oslanja se na izrečenu, već na utvrđenu kaznu kao opomenu koja je praćena pretnjom da kazna može biti izrečena i izvršena, ako postavljeni uslovi ne budu ispunjeni i time sudska prognoza ne bude ostvarena. Funkcija utvrđene kazne je ovde prvenstveno u pretnji prema učiniocu kome se izriče uslovna osuda, a ne u njenoj primeni.²²⁾ Do eventualne primene utvrđene kazne moglo bi doći samo ukoliko bude opozvana uslovna osuda. Dakle, konkretno utvrđena kazna čijim se izvršenjem pretilo, čini sada sastavni i bitni elemenat uslovne osude, za razliku od ranije uslovne osude kada je ona bila sastavni deo kazne. Uslovna osuda, iako i dalje ne gubi vezu sa kaznom, ona više nije kazna, nego samostalna krivična sankcija koju sud izriče kao i ostale krivične sankcije.²³⁾

I na kraju, na osnovu dasadašnjeg izlaganja, možemo zaključiti, da se naš zakonodavac opredelio za najispravnije rešenje time što je uslovnu osudu svrstao u registar samostalnih krivičnih sankcija. Uslovna osuda kao samostalna krivična sankcija pruža bolje mogućnosti za individualizaciju krivičnih sankcija, nego ako se posmatra kao neka vrsta kazne, ili kao neko posebno proceduralno sredstvo. Njeno izricanje predstavlja vođenje računa o ličnosti delikventa i o humanom principu da se izvršiocu krivičnog dela ne nanosi veće zlo, nego što

²²⁾ Mr. Zoran Stojanović, Odnos uslovne osude i kazne u Krivičnom zakonu SFRJ i pitanje samostalnosti uslovne osude, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1977., str. 270.

²³⁾ Opširnije o uslovnoj osudi u novom jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu vidi naš članak objavljen u „Zborniku Pravnog fakulteta u Nišu”, 1978., str. 231—245.

je potrebno za njegovu resocijalizaciju. Uvođenje uslovne osude u registar sankcija omogućava potiskivanje kratkih kazni lišenja slobode, jer su nova shvatanja i istraživanja pokazala da ove kazne u mnogim slučajevima nisu dovoljno efikasne. Uslovna osuda naročito omogućava da se izbegne izvršenje kazni zatvora ili novčanih kazni u onim slučajevima kada bi izvršenje takvih kazni bilo očigledno nekorisno, kao npr. kada se radi o mladim i slučajnim delikventima.

LA NATURE JURIDIQUE DE LA CONDAMNATION CONDITIONNELLE

— R é s u m é —

Dans la théorie de droit pénal existent des conceptions différenets sur la nature juridique de la condamnation avec sursis. Toutes ces conceptions des théoriciens de droit pénal l'auteur a divisé en trois groupes. Ainsi, selon l'opinion de l'auteur, le premier groupe constituent les conceptions d'après lesquelles la condamnation conditionnelle n'est ni une institution autonome, ni une sanction autonome, mais la modalité ou le substitut de l'une des institutions existantes de la grâce, de la libération c'est-à-dire de l'extinction de la peine. Le deuxième groupe constituent les conceptions d'après lesquelles la condamnation conditionnelle est une institution qui reflète une forme particulière du prononcé et de l'exécution de la peine. Enfin, le troisième groupe constituent les conceptions qui dans la condamnation avec sursis voient une institution autonome ou une sanction autonome.

Dans la sphère du premier groupe se sont formées les opinions selon lesquelles la condamnation conditionnelle est une sorte de prescription, mesure de sécurité, grac amnistie, de détermination de la peine, c'est-à-dire une base spéciale de l'annulation du droit d'Etat à la peine, de la libération de la peine ou seulement une variante de la condamnation avec sursis. Un autre groupe de théoriciens identifient la condamnation avec sursis avec les institutions du droit judiciaire criminel. Ainsi, certains théoriciens considèrent que la condamnation conditionnelle est un mode spécial de l'exécution de la condamnation, tandis que d'autres soutiennent que c'est une forme particulière du prononcé de la peine. L'auteur a exposé brièvement toutes ces conceptions quoiqu'il estime qu'elles sont inacceptables, tant au point de vue théorique qu'au point de vue pratique.

L'auteur a concentré une attention particulière sur le troisième groupe de théoriciens qui considèrent que la condamnation conditionnelle est une institution de droit pénal autonome c'est-à-dire une sanction pénale autonome. Dans la législation pénale yougoslave la nature juridique de la condamnation conditionnelle n'a pas été déterminée avec suffisamment de précision, de sorte qu'elle était considérée comme un aspect particulier de l'extinction de la peine ou éventuellement comme une institution de droit pénal autonome. Par l'adoption du nouveau Code pénal de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie, cette controverse est résolue avec succès. La condamnation avec sursis est prévue comme une sanction pénale autonome qui diffère essentiellement et qualitativement des autres sanctions. Ce n'est plus une forme spéciale du prononcé et de l'exécution de la peine, ni une peine spéciale dite d'admonition, par laquelle est remplacée la peine effective de privation de la liberté ou la peine pécuniaire. Elle est devenue maintenant une sanction pénale autonome qui peut être prononcée en toute autonomie comme toute autre sanction. Par sa séparation du système des peines et son inclusion dans l'ordre des sanctions non seulement la question de sa nature juridique a été réglée avec netteté, mais en lui donnant un caractère autonome un nouveau modèle de la condamnation conditionnelle a été créé, qui diffère essentiellement du modèle que connaissait notre législation pénale jusqu'à présent.

A la fin l'auteur a exposé brièvement l'essence du nouveau modèle de la condamnation conditionnelle, en constatant à ce sujet que le législateur yougoslave s'est déterminé en faveur de la solution la plus exacte par le fait qu'il a classé la condamnation avec sursis dans le registre des sanctions pénales autonomes.

[The following text is extremely faint and largely illegible. It appears to be a multi-paragraph document, possibly a report or memorandum, with several lines of text per paragraph. The content is obscured by low contrast and noise.]